

הקדמה

התפילה היא אחת מאבני היסוד של היהדות. בתוך כל הריצות והעיסוקים, בין העבודה והעניינים השונים, שם היא ניצבת, כמו אי בלב ים סוער. מקום רוחני שאליו אפשר להימלט מגלי החיים הגבוהים שמאיימים לשטוף אותנו.

אבל מה לעשות, לא תמיד אנחנו מצליחים להתחבר לתפילה. יש לכך סיבות רבות, אך ללא ספק חלק מכך נעוץ בחוסר הבנתנו את פעולת התפילה. בפרקים שלפנינו מתמודד רבי יוסף אלבו עם שאלות יסודיות בנושא התפילה והברכות: האם ה' באמת מקשיב לתפילות שלנו? איך הם פועלות על העולם? איך ייתכן שתפילה תבטל גזירה אלוהית?

בתשובותיו העמוקות, הוא מבצר את האמונה בכוחה האדיר של התפילה ליצור שינוי לטובה. לא פחות מכך, הוא מבסס את התפילה כעמוד יסודי בעיצוב האישיות. לפי רבי יוסף אלבו, התפילה מהווה ציר מרכזי בהשלמתו של האדם ומרוממת אותו למדרגות חדשות. אותה התרוממות והתעלות מסוגלת לחולל שינויים כבירים במציאות ולהפוך חלון לברכה. היא מחברת את האדם אל אלוהיו - מקור חייו - ובכך מעניקה חיים ושפע. גם הברכות שמברך האדם את חברו יכולות לחולל מהפך, אך גם זה תלוי בעבודת האדם. זוהי לא מיסטיקה אלא חשבון אלוהי מדויק שמנהל את העולם לפי דרגתו של האדם ועוצמת מאמציו.

לסיום, רבי יוסף אלבו בונה את הצורה הנכונה לתפילה - סדר תפילה היוצר גישה של ענווה ובונה בטחון בה' שיעשה את הטוב ביותר עבורנו.

ביאורים

רבי יוסף אלבו פותח את נושא התפילה בשאלה פילוסופית שנוגעת באופן משמעותי בהתנהלות היום-יומית שלנו - השפעת המעשים שלנו על הרצון האלוהי.

בשונה מגישת התורה לנושא, ישנה גישה שמתייחסת לעתיד כגורל שאינו יכול להשתנות. לא המעשים הטובים ולא התפילה ישנו את עתידו של האדם. גורלו נקבע על ידי היושב במרומים מאז ומקדם, ומי יכול לשנות את רצון אלוהים?

ביסודה של גישה זו עומדת נקודת אמת - אכן, הקב"ה עליון ונישא, ואנו לא יכולים להשפיע על רצונו. אך גישה זו יוצרת ניתוק מוחלט בין הבורא לנברא, מבטלת את ערך האדם ומעשיו וממילא מובילה להרס של כל חלקה טובה. זו גישה הרסנית שעלולה להוליד רשעות. כאשר הכל כבר נגזר והמעשים לא משנים מאומה, אין כל ערך למעשה טוב ולמאמץ. האדם נותן לחייו לזרום כפי חשקו, בידעו שאין לו שום יכולת ליצור שינוי במהלך חייו. זוהי גישה שמביאה לחוסר אחריות, לעצלות ולהפקרות. בשם הנצח מנתקים את העולם ממקורו הנצחי ויוצרים בו כאוס של גשמיות ורשעות חסרות רסן.

אף איוב התייחס לסוגיה זו. לאחר שספג יסורים רבים הוא הביע תמיהה על ה'. איך ייתכן שרשע וטוב לו וצדיק ורע לו?! במקום להעמיק חקר בהתנהלות האלוהית, הסביר איוב שהמציאות מנותקת מאלוהים. עונש לא ניתן לרשעים, ודעתם נכונה - אין כשרון המעשה והתפילה משפיע על גורלו של האדם. הרשעות יכולה לחגוג ללא שום גמול ועונש.

רבי יוסף אלבו מלמד אותנו מהי ההבנה הנכונה - אכן אלוהים עליון ונצחי ואינו משתנה, אולם מי שמשנתנה זה אנחנו! הקדוש ברוך הוא חפץ חסד ומעוניין להשפיע עלינו שפע טוב, ברכה והצלחה, אך זה תלוי בדרגה שלנו. אם נהיה במדרגה הראויה, אכן נזכה לכל השפע האלוהי, אך אם לא נגיע אליה, לא נזכה בו.

גישה זו מעניקה את מלוא האחריות לאדם ונותנת לו לעצב את חייו בדרך האמת והיושר.

המאמר הרביעי

פרק שמונה עשר

מה שהביא האנשים לפקפק בתפילה קרוב למה שהביא אותם לסלק ידיעת השם. וזה שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלוקה^א אם שנגזר מהשם טוב מה^ב על איש מה או לא נגזר. ואם נגזר אין צריך תפילה, ואם לא נגזר אין תועיל התפילה לשנות רצון השם לנגזר עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון^ג ולא מלא רצון אל רצון, ובעבור זה יאמרו שלא יועיל כשרון המעשה^ד אל שיגיע לאדם מהשם בעבור טוב מה^ה, וכן יאמרו שלא תועיל התפילה להשיג טוב מה או להנצל מרע שנגזר עליו.

ונמצא איוב טוען זה הדעת בשם הרשעים ונוטה אליו, אמר כמתמיה על השם, אם הוא משגיח במעשה בני אדם מדוע לא יענש הרשעים על היותם מאמינים על הדעת הזה, אמר: "מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל זרעם נכון לפניהם עמם וגו' ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא תפצנו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו" [איוב כא, ז-ט], הנה יבאר שדעתם היה שאין כשרון המעשה מועיל, וזהו אמרו: "מה שדי כי נעבדנו", ושאין התפילה מועילה, וזהו אמרו: "ומה נועיל כי נפגע בו", וזהו להיותם חושבים שאחר שנגזר על האדם דבר מה אי אפשר שיתבטל בשום צד.

ונראה שנטה איוב לזה הדעת במה שסמך לזה: "הן לא בידם טובם עצת רשעים רחקה מני", כלומר, הנה אני רואה כי לא בידם טובם, שלא על ידי כשרון המעשה ירבו טובותיהם, ולא יזיק רע מעשיהם להסיר מהם הטובות המגיעות אליהם, ועל כן אני אומר כי עצת רשעים רחקה מני, כלומר העצה האלהית היעוצה על אלה הרשעים שיבלו בטוב מיהם היא רחוקה מידעתי, ועל כן אני אומר שהכל בגזרה, שאם לא יהיה הכל בגזרה והיה כשרון המעשה מועיל, היה ראוי שיגיע הרע אל הרשעים בעבור מעשיהם, ואיננו כן, כי "כמה נר רשעים ידעו ויבאו עלימו אידם חבלים^א": חלק באפו^ב, רוצה לומר כמה רשעים נראה שידעו נרם ושיבוא עלימו אידם כלומר גמול מעשיהם הרעים, ושיחלק להם השם חבלים באפו על מעשיהם הרעים, ומזה יראה שנטה איוב לדעת הרשעים האומרים שהגזרה אמת ושלא יועיל כשרון המעשה או התפילה לבטל הגזרה.

וזה הדעת אינו נכון, שהשפעות העליונות ישפיעו על המקבל בהיותו במדרגה ידועה והקנה ידועה לקבלם, ואם לא יכין האדם עצמו לקבל השפע ההוא הנה הוא המונע טוב מעצמו, שאם נגזר על איש מה על דרך משל שיצליחו תבואותיו בשנה פלונית והוא לא יחפש ולא יזרע בשנה ההיא, אף אם ימטיר השם מטרות עזו על פני תבל ארצה לא תצליחנה תבואותיו אחר שלא חרש וזרע, והוא מונע מעצמו הטוב ההוא בשלא הכין עצמו לקבלו.

שלא ימלט הדבר מחלוקה - כל העניינים שקורים בעולם מתחלקים לשני מצבים. אם - או. מה - מסוים. לא רצון - חוסר רצון, רצון הפוך. כשרון המעשה - המעשה הראוי. בעבור טוב מה - עבור מעשה הטוב יקבל שכר. נפגע - נתפלה ונבקש ממנו. כמה - כלומר מעטים הם. אידם - פורענותם. חבלים - יסורים.

הפקפוק בתועלת התפילה

טענת איוב על תועלת התפילה

הסיבה לטענת איוב

הכנת האדם עצמו לקבל השפע